

breidingen plaats. De oorspronkelijke sluis tussen De Schenge en De Piet bestaat uit twee gemetselde duikers met aan de zeezijde houten deuren die bij hoog water door de waterdruk gesloten werden. Bovendien waren er schuiven aanwezig die met de hand en door middel van windwerken konden worden dichtgezet. Hetemaal uit 1917 heeft een overwelfde waterinlaat. We vervolgen onze weg en slaan linksaf de Meerkoetweg in met aan onze linkerhand het natuurgebied van de Westerschenge.

We rijden linksaf de Nieuwe Kraaijertsedijk op. We bevinden ons nu op de rand van het vroegere eiland Zuid-Beveland. De dijk heeft mooi beplante gedeelten. Vanaf de dijk is het contrast tussen de openheid van de nieuwe polders en de kleinschaligheid en het besloten karakter van de oud land polders duidelijk waarneembaar. We gaan verder via Ankervere, bij de spoorlijn gaan we links de Domeinplaatweg in. De reis gaat dwars door de Broeder en Zusterpolder via De Perponchetpolderweg door de Perponcherpolder. We passeren de mooie boerderij Landlust.

Bij de volgende afslag gaan we linksaf richting Nieuwe Dijk en slaan vervolgens rechtsaf naar de Oude Zeedijk. Hier komen beide routes bij elkaar. We hebben vanaf de dijk een fraai zicht over het prachtige natuurgebied van de Oosterschenge.

Boerderij Landlust

We volgen de gedeeltelijk onverharde Oude Zeedijk en genieten van het zicht op het natuurgebied van de Oosterschenge.

Bij de Deltaweg gaan we onder het viaduct door en nemen de terugweg via Oude Zeedijk, Westhavendijk, J.A. van der Goeskade en Grote Kade en keren terug op de Grote Markt.

Fietsroutes

'Sporen in het landschap'

Fietsroute Goes, Wolphaartsdijk

Fietsroutes 'Sporen in het landschap'

In deze brochure vindt u twee fietstochten die geschreven zijn voor de Open Monumentendag op zaterdag 13 september 2008. Het thema van de dag is 'Sporen in het landschap'. Er zijn twee fietstochten naar Wolphaartsdijk, een kortere (25 km), en een langere route (40 km).

We volgen op deze tochten in grote lijnen de sporen van De Schenge, de restanten van het water dat tot in de 19e eeuw het eiland Wolphaartsdijk scheidde van het eiland Zuid-Beveland.

Het vertrekpunt van de tocht is de Grote Markt in

Het eiland Wolphaartsdijk, detail uit de kaart van Isaak Tirion ca. 1750

Goes, het hart van de stad. Het is een rechthoekig plein met aan alle zijden gesloten gevelwanden. In de hoeken zijn smalle openingen voor de aan- en afvoerwegen. De gevelwanden tonen een wisselend beeld, oud naast nieuw. Het stadhuis en een deel van de Grote of Maria Magdalenakerk domineren de aanblik aan de zuidzijde. Vanaf de Oprit Grote Markt aan de noordzijde is het zicht op beide gebouwen overweldigend.

Een andere tot de verbeelding sprekende gevel is die van de voormalige Korenbeurs, vanuit het stadhuis gezien in de linker gevelwand. Gedurende meer dan 100 jaar is het pand in ge-

bruik geweest als hotel. Op dit ogenblik is er een winkel in gevestigd.

Er is nog een kleine, maar bijzondere gevel die onze aandacht vraagt, Grote Markt 34. Dit is een huis met een fraaie Halsgevel met een bekroning in segmentvorm.

We verlaten nu de Grote Markt via de Oprit en komen op de Grote Kade. De haven is in gebruik als jachthaven.

Als u vanaf de Oprit komt ligt links de Bierkade. Op de hoek het huis 'De Drie Koningen', een pand in renaissancestijl. Het is in 1555 gebouwd en deed dienst als graanpakhuis. In de kopgevel bevinden zich drie gevelstenen met de beeltenissen van de (drie) koningen Caspar, Balthazar en Melchior uit het bijbelverhaal in Mattheus 2.

Aan uw linkerkant ziet u de Turfkade met het Gotische Huis, ook wel het Karel V huis genoemd. Het huis heeft een fraaie trapgevel, het is ge-

Stadhuis en Grote Kerk gezien vanaf de Oprit

bouwd in 1555. Karel V gaf vrijstelling van belasting waardoor wederopbouw van het huis na de grote stadsbrand van 1554 mogelijk was. Boven de voordeur is het wapen van Karel V aangebracht. Het pand was van 1930-1970 museum van Zuid- en Noord-Beveland. Sinds 1992 is er een restaurant in gevestigd.

Schuin tegenover het Gotische Huis staat het z.g. Visperk. Het achthoekige gebouwtje heette eerst Nieuwe Vismarkt. Het huidige gebouwtje verving in 1647 een eerdere versie waardoor kramen niet meer nodig waren. Op de koepel staat een zeemeermin. Het origineel werd in 1982 gestolen en in 1984 vervangen door een kopie.

Links voor ons aan de overzijde van de haven zien we de Kleine Kade met de imposante gevel van Kleine Kade 47. Het is gebouwd in Lodewijk XIV Stijl. Deze voorname woning is rond 1765 ontstaan door samenvoeging van verschillende panden. De woning dateert oorspronkelijk uit de 16e eeuw.

De Kleine Kade 43, het gebouw met torentje en uurwerk, werd in 1484 als (stadsgetijde) waterkorenmolen gebouwd. Deze molen was in gebruik tot in de 18e eeuw. Het torentje is afkomstig van de Sint Maarten- of Oude Hoofdpoort. Het uur-

werk werd gemaakt in 1624. Het pand staat bekend als het 'Soepuus', omdat hier in de 19e eeuw soep werd uitgedeeld aan de armen.

We rijden over de Grote Kade die gekenmerkt wordt door overwegend statige huizen waarvan een aantal door samenvoeging van twee huizen zijn ontstaan.

Aan het eind van de Grote Kade gaan we links de Sint Maartensbrug over, daarna rechts naar de J.A. van der Goeskade. We passeren J.A. van der Goeskade 69 met de naam 'Huize Hoop' ook bekend als de 'brugwachterswoning'. Het is gebouwd in 1651 in classicistische barokstijl. Vanaf 1868-1939 is het pand als brugwachterswoning in gebruik geweest.

We gaan recht door naar de Ringbaan-West, steken die over en gaan verder over het fietspad van de Westhavendijk langs het Kanaal richting Wilhelminadorp.

Kort na de sportvelden slaan we linksaf en rijden we om de Westerschans heen de Oude Zeedijk op. De Westerschans is een restant van de oorspronkelijke verdedigingswerken van de stad Goes en diende voor de bewaking en verdediging van de haven van Goes.

De Oude Zeedijk, gedeeltelijk onverhard, vormt

De Westerschans

de begrenzing van het oude eiland Zuid-Beveland en de Oosterschenge. Onder aan de dijk zien we een (kreek)restant van de vroegere Schenge.

De schorren Hongersdijk, Groenje en de Mosselbank werden in 1809 door een groep Rotterdamse speculanten ingedijkt en het gebied kreeg de naam De Wilhelminapolder. In dit ge-

(Kreekrestant) onder aan de Oude Zeedijk

bied ontstond één van de grootste agrarische bedrijven van Nederland. Na de inpoldering bleven tussen de akkers nog enkele grote krekken liggen die nodig waren en nog zijn voor de afwatering van het gebied. Het zijn deze elementen die in combinatie met de akkers en weilanden voor een grote landschappelijke verscheidenheid zorgen. We rijden nu de Oude Zeedijk af met links het parkgebied en de woonwijk 'De Goese Polder'. Aan het eind van de dijk rijden we onder het viaduct door en nemen de oprit naar de parallelweg

De Oosterschenge, gezien vanaf de Deltaweg van de Deltaweg richting Kortgene. We passeren links en rechts het krekengebied van de Oosterschenge.

We nemen de eerste afslag links die 'Blauwewijk' heet en passeren het gelijknamige buurtschap. Dit buurtschap werd gebouwd voor werknemers van 'De Wilhelminapolder'.

Na de hoeve 'Waterloo' nemen we de eerste afslag rechts richting Kwistenburg. Als we hoeve Waterloo gepasseerd zijn zien we in de verte hoeve 'Hongersdijk' en de 'Roodewijk'. Deze is evenals de 'Blauwewijk' gebouwd voor werknemers van 'De Wilhelminapolder'. Beide wijken werden genoemd naar de kleur van de dakpannen.

Aan het eind van de weg gaan we de Kaaidijk en Kwistenburg op. We rijden nu langs de rand van het voormalige eiland Wolphaartsdijk en passe-

Gezicht vanaf de Noorddijk

ren het natuurgebied Kwistenburg, een voormalig schorrengebied. We kijken even over de dijk naar het natuurgebied en het Veerse Meer. Op de dijk is een picknickplek ingericht.

We verlaten Kwistenburg en rijden over de Noorddijk naar Wolphaartsdijk. Als we het dorp naderen hebben we een mooi zicht op de oude dorpsstructuur en de kerk. Over enkele jaren zal dit beeld verdwenen zijn omdat op deze plek een nieuw bestemmingsplan voor een woonwijk wordt ontwikkeld.

Op het eind van de Noorddijk slaan we rechts de

Voormalig raadhuis, nu De Griffioen

Hoofdstraat in. De Hoofdstraat wordt beheerst door de kerk op het eind van de straat waardoor het lijkt alsof de straat doodloopt op de kerk. Voordat we bij de kerk komen kijken we op het Wolfertsplein naar links en zien het voormalige raadhuis. Dit heeft nu de bestemming als gemeenschapshuis en draagt de naam 'De Griffioen'. De naam is afkomstig van het fraaie heraldische wapen boven in de gevel, een griffioen in de golven. Dit statige bouwwerk is een ontwerp van architect H.A. Pothoven uit Amersfoort. De bouwstijl is die van de 'Delftse School'. Het raadhuis is gebouwd in de jaren 1929-1930. Het gebouw heeft veel karakteristieke elementen zoals het bordes, de entree, het torentje, de kruiskozijnen en de raamluiken met zandlopermotief.

De Nicolauskerk bepaalt vanuit veel zijden het beeld van het dorp. De kerk werd in 1859 ontworpen door de architecten Hana en Smits. Ze wonnen de prijsvraag voor het beste ontwerp, uitgeschreven door de kerkvoogdij van de kerk. De hoofdprijs was fl. 250,-. De kerk werd aanbesteed voor fl. 32.360,- en gebouwd door de aannemers H. Willemse en J.M. Ditmar uit Middelburg. De kerk werd in 1862 voltooid en in gebruik genomen. De kerk is opgetrokken in neo-Byzantijnse stijl. Hij verving de middeleeuwse

De Nicolauskerk aan de Hoofdstraat

kerk die wegens zijn slechte staat werd afgebroken.

Het interieur van de kerk is eenvoudig maar stijlvol. In de kerk is een kroon aanwezig met houtsnijwerk waarin het wapen van de Poolse familie De Perponcher-Sedlnitzki, deze familie had veel grond in de omgeving van Wolphaartsdijk. De galerij is versierd met de wapens van de kerkdorpen die op het eiland lagen: Westkerke, Oosterke, Sabbinge, en Hongersdijk. Het huidige orgel, gemaakt door de bekende orgelbouwer Van Dam, is van goede kwaliteit en is mechanisch. Een eer-

der orgel werd verkocht en is nog steeds in gebruik in de kerk van Hardinxveld-Giessendam.

We volgen de Hoofdstraat verder die om de kerk heenloopt en slaan achter de kerk rechtsaf Nazareth in. Aan de rechterkant één van de oudste bejaardenhuizen op Zuid-Beveland: Oud-Zorgvliet. Het werd in 1908 gebouwd in opdracht van de diaconie van de Nederlandse Hervormde Kerk en bestemd voor: 'menig bekommerd hart, moe van zorg en strijd in deze wereld'. De architect was A. le Clercq uit Kruieningen. Het huis is gebouwd in de z.g. 'overgangsstijl' met 'Jugendstil'-elementen.

Wat verderop zien we de historische 18e eeuwse houten Zeeuwse boerenschuur van de familie Smallegange, uitgerust met een schilddak. Het dak is gedeeltelijk met dakpannen en gedeeltelijk met riet gedekt.

De schuur heeft drie deeldeuren (mendeuren) met klinket. Ter plaatse van de mendeuren is het dak verhoogd om de oogst met een boerenwagen binnen te kunnen rijden.

Aan het eind van het Nazareth slaan we rechtsaf de Aardebolleweg in, vervolgens even verder linksaf het Leuterwegje in. Vroeger werd dit ge-

Oud Zorgvliet

Boerderij aan het Nazareth

bied gekenmerkt door hooggelegen akkerranden. Als gevolg van de ruilverkaveling zijn die voor een deel afgevlakt, al is het verschil hier en daar nog wel zichtbaar. We rijden de dijk op en zien het Veerse Meer en de beide jachthavens. Op de

De steile randen van de Bouwensputweg

dijk ziet u de z.g. 'Muraltmuurtjes', die zo kenmerkend zijn voor het Zeeuwse landschap. We passeren het oude 'Veerhuis', nu een gerenommeerd restaurant. We volgen de Veerweg tot aan de Bijsterweg. Hier slaan we rechtsaf richting Oud-Sabbinge. Verderop gaan we rechtsaf de Langedijk op. We aanschouwen nu één van de oudst bedijkte gebieden van Zeeland, in ieder geval ruim vóór 1200. Bij de kruising houden we links aan en volgen de Piertjesdijk, links hebben

we een mooi zicht op Oud-Sabbinge dat in 2008 zijn 800-jarige bestaan herdenkt.

We slaan linksaf de Bouwensputweg in. Op deze plek lag een geul die vanuit de Zuidvliet (later Zandkreek, nu Veerse Meer) in Zuidelijke richting liep, waar aan het eind Oud-Sabbinge zou ontstaan.

Op onderstaande foto is duidelijk de steile rand van de oude kreekrug te zien die veel hoger ligt dan de weg.

Aan het eind van de weg ligt op een hoogte boerderij Ravenstein. Het is niet onwaarschijnlijk dat hier een kasteelberg heeft gelegen.

We gaan links de Oudelandseweg op. Rechts het 'Hoge Huis'. Het moet het geslacht Van Sabbinge ofwel Van Schenge zijn geweest die hier rond 1300 een stenen kasteel binnen een gracht liet bouwen. In 1590 vinden we in een overloper een vermelding van het Hoge Huis. Welke vorm het huis toen had is niet bekend. De geschiedschrijver J. van der Baan zag rond 1850 dat het Hoge huis niet meer dan een boerderij, een gebouw van hoge ouderdom was. In de 20e eeuw was de boerderij dermate vervallen dat sloop dreigde. In 1964 werd het Hoge Huis ingrijpend verbouwd

Op een hoogte boerderij Ravenstein

Het Hoge Huis gezien vanaf de Oudelandseweg

en vernieuwd en kreeg het gebouw zijn huidige vorm.

We komen nu op de Ring van Oud-Sabbinge. Oud-Sabbinge hoort tot de Zeeuwse Ringdorpen.

De opgemetselde fundamenten van de in 1806 afgebroken kerk

Nu is er de keuze voor de korte of lange fietstocht. Bij de Oude Zeedijk komen beide routes weer samen.

Vervolg voor de 25 km fietstocht vanaf de Ring tot aan de Oude Zeedijk

We verlaten de Ring via een stukje Oudelandseweg, daarna slaan we linksaf de Kasteelstraat in. Aan het eind gaan we rechtsaf de Kalversdijk op. We bevinden ons hier weer op de oude bedijking van de Oud-Sabbingepolder. Even verder rijden we linksaf de Bokkeweg in, op het eind gaan we linksaf de Sabbingedijk op en daarna gaan we rechtsaf de Weeldijk volgen.

Vervolgens slaan we linksaf de Heerenpolderweg in en zien aan onze linkerhand het natuurgebied de Weel, een oude kreekrest van een dijkdoorbraak met riet en weilanden.

We steken de Stadseweg over naar het laatste stuk van de Heerenpolderweg. Aan het eind rechtsaf de half verharde Oude Veerdijk op. We rijden nu weer langs de rand van het oude eiland Wolphaartsdijk. We gaan rechtsaf de Nieuwe Dijk op tot aan de Oude Zeedijk.

Vervolg de 40 km fietstocht vanaf de Ring tot het eindpunt

We verlaten de Ring via de Oudelandseweg. Halverwege de Oudelandseweg draaien we ons nog eens om en genieten van het uitzicht op het kasteel en de bedijking van de intieme polder.

Aan het eind steken we de Piertjesdijk over en komen in de nieuwe grotere polders terecht met een veel opener karakter. Hier nemen we de Westerlandpolderweg die midden door de Westerlandpolder loopt.

We steken schuin de dijk over en komen in de

Westkerkepolder terecht.

De naam herinnert ons aan het dorp Westkerke dat in deze omgeving heeft gelegen.

We rijden over de Batterijweg en slaan linksaf de Van Strienweg in. Aan onze rechterhand zien we de prachtige monumentale boerderij Veldzicht liggen die al generaties lang vanaf 1674 door de familie Van Strien wordt bewoond. De boerderij ligt er prachtig onderhouden bij. De grote schuur heeft drie mendeuren met klinket en heeft een dak met aan één zijde een wolfseind met uilebord. De schuur heeft een prachtig rieten dak.

Het woonhuis is vastgebouwd aan de schuur. De woning dateert blijkens de muurankers op de kopgevel uit 1700. De voorgevel van de woning is opgetrokken in gele ijsselsteen. In de kopgevel is boerenvlechtwerk verwerkt. Aan de noordzijde is de woning ooit uitgebreid. Duidelijk zichtbaar is dat de dakconstructie daarop is aangepast. Er is echter geen sprake van een ernstige versterking van het monumentale beeld. In de schuur kan de fraaie houten kapconstructie worden bewonderd.

De eigenaar heeft in de schuur een verzameling oude landbouwwerktuigen en machines bij elkaar gebracht. De hoeve heeft de tand des tijds goed doorstaan wat vooral te danken is aan de zorg en het onderhoud door de eigenaar.

We rijden door de coupure in de dijk via de hoeve Overhof en slaan rechtsaf de Schengeweg in. Even verder gaan we linksaf richting Sluis De Piet. We zijn nu aangekomen bij de Westerschenge, de grootste kreek van wat eens de Schenge was.

Hoe breed de Schenge was wordt duidelijk als we links de dijken van het voormalige eiland Wolphaartsdijk en rechts de Nieuwe Kraaijertsedijk van het voormalige eiland Zuid-Beveland in ogenschouw nemen, hier ter plaatse is de Schenge zo'n twee kilometer breed.

We zijn hier aangekomen op het punt waar de Schenge werd afgedamd. De Schengepolder is ingedijkt en aangelegd in 1874. De oude zeearm De Schenge kreeg een functie als boezem van overtollig water en Sluis de Piet werd in 1884 gebouwd om dat water bij eb naar zee te laten vloeien.

Aanvankelijk volstond men met een uitwaterings-sluis voor overtollig oppervlaktewater. In 1912 werd er tijdelijk een hulpstoomgemaal bij de sluis gebouwd. Waterbouwkundig ambtenaar M.P. de Looft uit Goes heeft in 1917 het ontwerp gemaakt voor een nieuw stoomgemaal dat ook is gebouwd. In 1928 en 1936 vonden er enkele uit-